

Konya İlinde Farklı İşletme Tipleri ve Agro-Ekolojik Bölgelere Göre Çiftçilerin Sosyal Güvenlik Durumu*

Yusuf ÇELİK^{a*} Zeki BAYRAMOĞLU^a Orhan GÜNDÜZ^b Zuhal KARAKAYACI^a

^aSelçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Selçuklu, Konya.

^bİnönü Üniversitesi, Battalgazi Meslek Yüksekokulu, Malatya.

*Sorumlu yazar:yucelik@selcuk.edu.tr

Geliş Tarihi: 10.08.2014

Düzeltilme Geliş Tarihi: 10.09.2014

Kabul Tarihi: 11.09.2014

Özet

Bu çalışmada, Konya ilinde çiftçilerin sosyal güvenlik durumları, farklı ekolojik bölgelerde, farklı işletme tipleri ve işletme yöneticilerinin risk algılarına göre incelenmiştir. Çalışmanın ana materyalini il genelinde tarım işletmelerini temsilen tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen 396 adet tarım işletmesinden elde edilen veriler oluşturmuştur. Ayrıca konu ile ilgili yapılmış çalışmalardan da yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Konya ilinde ekolojik bölgeler, işletme tipleri ve risk algı grupları itibarıyla çiftçilerin sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlılık durumları farklılık arz etmektedir. İncelenen işletmelerde, işletmeler ortalaması olarak çiftçilerin %54,30'u Tarım Bağ-Kur'una, %31,12'si SSK'a, %8,01'i Esnaf Bağ-Kur'una, %4,33'ü Emekli Sandığına kayıtlıdır. Her hangi bir sigorta sistemine kayıtlı olmayıp yeşil kartlı olanların oran ise %2,25'dir. İşletme tipleri ve risk gruplarında çiftçilerin sosyal güvenlikleri ile sahip olunan arazi miktarı ve tarımsal gelir arasında doğrusal bir ilişki olmadığı gözlenmiştir. Bununla beraber, 1. Bölge, 3.Bölge ve 5. Bölgede bulunan çiftçilerin Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranları birbirine yakın, 2. ve 4. Bölgede ise bu oranların düşük olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çiftçi, Sosyal Güvenlik, İşletme Tipi, Risk Grubu.

The Social Security Status of Farmers in Different Farm Typologies and Agro-Ecological Regions in Konya Province

Abstract

In this study, farmers' social security status was analysed in terms of different ecological zones, in different farm typologies and risk perception groups of the farm managers in Konya province. The main material of this study was obtained from 396 households determined by the Stratified Random Sampling Method in Konya province. Relevant studies were also used. According to the findings, farmers' registration status to the social security institutions is different in respect of ecological zones, farm typologies and risk perception groups. In the household surveyed, 54.30% of the farmers are registered to Agricultural Bag-Kur, 31.12% of them are to Social Insurance Institution (SII), 8.01% is to Commercial Bag-Kur and 4.33% is to Pension Service. The rate of people owned green card and not registered to any of the insurance system is 2.25%. It was observed that it is not a linear relationship between the social security of farmers and the amount of land owned in terms of farm typologies and risk groups. Besides, it was determined that the rates of registration of farmers are close together in the 1st Zone, 3rd Zone and 5th Zone, while this rate is lower in the 2nd and 4th Zones.

Key Words: Farmer, Social Security, Farm Typology, Risk group.

Giriş

Sosyal güvenlik kavramı, kişilerin yaşamlarını tehlikeye sokacak olaylara karşı güvenlik ve geleceğini garanti altına alma arayışlarının bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Turhanoğulları, 2003). Ekonomik ve sosyal adalet gerçekleşmeden, toplumun barış

inde yaşaması mümkün değildir. Dolayısıyla, sosyal devlet, sosyal adalet ve sosyal hukuk ilke ve kurumların yaşama geçirilmesinde ve toplumun güvenliğinin sağlanmasında en önemli araçlardan birisi de sosyal güvenliktir (Ceylan ve Çelik, 1995; Artukoğlu, 1998). Bir toplumda sosyal güvenlik insanların temel ihtiyaçlarındandır. Sosyal güvenlik, geniş anlamda bütün vatandaşların dar anlamda

çalışanların mevzuatla belirlenmiş esaslar çerçevesinde hastalık, işsizlik, yaşlılık veya kazalar nedeniyle meydana gelen iş görmezlik, hastalık veya işsiz kalmak suretiyle muhtaç hale gelenlere ve bunların geçindirmekle yükümlü oldukları kimselere sağlanan geçim garantisi ve çeşitli yardımları (aile-çocuk-dul ve yetimlere yapılan yardımlar-cenaze vb.leri) kapsayan önlemler bütünüdür (Çubuk, 1983).

Günümüzde sosyal güvenlik insanların temel hakları arasında yer almaktadır. Nitekim, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 25. Maddesinde bu hak; "herkesin gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım, gerekli toplumsal hizmetler dâhil olmak üzere sağlık ve gönencini güvence altına alacak uygun bir yaşam düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun bırakacak öteki durumlarda güvenliğe hakkı vardır" olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 1949).

Tarihsel süreçte değişik yöntemlerle gerek bireysel ve gerekse devlet olarak ülkelerde insanların sosyal güvenliklerini garanti altına almak için değişik önlemler, yasal düzenlemeler, kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Sosyal güvenliğin kapsamı zamana, mekâna ve ülkelere göre değişim göstermektedir. Modern anlamda sosyal güvenlik sistemi 19. yüzyılın sonunda sanayi devriminin işçi sınıfı üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla ilk olarak Almanya'da kurulmuştur (Sözer, 1997). Daha sonra **primlerle** finanse edilen sosyal sigorta programları ve **vergilerle** finanse edilen sosyal yardım ve hizmetler önce gelişmiş ülkelerde, ikinci dünya savaşından sonra ise tüm ülkelerde yayılmaya başlamıştır (Karadeniz, 2006).

Dünya genelinde tarım sektörünün kendine özgü evrensel ve ülkelerin kendi sektörel yapı özellikleri nedeniyle, üretim faaliyetlerinde kullanılan üretim faktörleri diğer sektörler göre daha düşük getiri sağlamaktadır. Bu nedenle tarımda çalışanların sosyal güvenlik ihtiyaçları daha farklıdır ve klasik sosyal güvenlik programlarını olduğu gibi tarım sektöründe de uygulamak mümkün olmamaktadır (Anonymous, 1998). Tarım sektöründe gelirleri, büyük oranda piyasaya sunacakları ürünler ve ürünlerin fiyatına bağlı olan çiftçilerin, hastalık, analık, iş kazası ve meslek hastalığı, yaşlılık gibi herkes için geçerli olabilecek riskler dışında gelir güvencesini tehlikeye iten doğal riskleri de bulunmaktadır (Savy, 1987). Dolayısıyla tarım sektöründe çalışanlara yönelik olarak uygulanan sosyal güvenlik politikaları diğer sektörde çalışanlara uygulananlardan farklı olmuştur. Hatta farklı ülkelerde, tarım sektörüne yönelik olarak farklı sosyal güvenlik politikaları uygulanmaktadır.

Dünyada, çiftçilere yönelik sosyal güvenlik uygulamaları ya genel sosyal güvenlik uygulamaları kapsamında, ya da özel bir sisteme göre yürütülmektedir. Danimarka, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Finlandiya, İsveç ve İngiltere'de genel sistem içinde çiftçilerin sosyal güvenlik uygulamaları yürütülürken, Almanya ve İrlanda'da genel düzenlemelerle birlikte çiftçilere yönelik özel hükümler de vardır. Belçika Yunanistan, İspanya, Fransa, Avusturya'da ise çiftçilere yönelik özel sosyal güvenlik sistemleri kurulmuştur (Artukoğlu, 1998). Diğer taraftan tarım sektöründe çalışanlara yönelik sosyal güvenlik uygulamalarında, sosyal güvence kapsamında yer alan risk faktörleri de değişiklik arz etmektedir. Örneğin Belçika, İngiltere, Hollanda ve İrlanda'da iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolu uygulanmazken, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda ve Avusturya'da hastalık halinde geçici iş göremezlik ödeneği uygulaması bulunmamaktadır. Maluliyet, yaşlılık ve ölüm sigorta riskleri İrlanda dışında tüm ülkelerde karşılanmakta, İrlanda'da ise sadece maluliyet riski karşılanmamaktadır. Aile yardımları İngiltere dışındaki ülkelerde ya özel olarak ya da genel sistem içerisinde uygulanmaktadır. İşsizlik riski ise Finlandiya ve İsveç dışında diğer ülkelerin sosyal güvenlik programları tarafından karşılanmamaktadır (Anonymous, 2003; Karadeniz, 2006).

Türkiye'de tarım sektöründe çalışanlara yönelik olarak **vergilerle finanse edilen sosyal program, yardım ve güvenlik uygulamaları** yasal olarak 1970'li yıllarda başlamıştır. Bu kapsamda 01.07.1976 tarihinde çıkarılan 2022 sayılı kanun ile 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ile tarım sektöründe çalışan 65 yaş üstü ve söz konusu nitelikteki nüfusa da aylık bağlanmıştır (Anonim, 1976). Yine doğal afetlerden zarar gören çiftçilerin zararlarını tanzime yönelik olarak 20.06.1976 tarihinde 2090 sayılı kanun çıkarılmıştır (Anonim, 1977). 27.05.1983 tarihinde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile vatandaşların korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç olmaları durumunda sosyal hizmet alabilmeleri mümkün olmuştur (Anonim, 1983a). 29.05.1986 tarihli 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu çerçevesinde verilen yardımlar genellikle kırsal kesime ve bazen tarımda kendi adına çalışanlara destek olarak da verilmektedir (Anonim, 1986). 1992 yılında Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun ile hiçbir sosyal güvencesi olmayan ve düşük gelirli nüfusa sağlık yardımı yapılmaktadır (Anonim, 1992).

Çiftçilerin ürün kayıplarına bağlı olarak karşılaşılabilecekleri gelir risklerini karşılamak amacıyla da, doğal afetlerden zarar gören çiftçilerin zararını karşılamaya yönelik olarak 2005 yılında çıkarılan 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu ile tarım sigortalarına devlet desteği sağlanmıştır (Anonim, 2005). Diğer taraftan tarım sektörüne yönelik değişik tarımsal desteklemeler yapılmaktadır.

Türkiye’de tarihsel süreçte **primli rejime dayalı** olarak tarımda iş ve çalışma güvenliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar, diğer sektörlerle göre istenen düzeyde olmamıştır. Öncelikle 17.7.1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre; kamu kesimine ait tarım ve orman işlerinde ücretle sürekli ve geçici, özel sektöre ait tarım ve orman işlerinde ücretli ve sürekli olarak çalışan işçilere sosyal güvenlik olanağı sağlanmıştır (Md.3). Kamu ve özel sektördeki daimi tarım işçileri ile kamu kesimindeki geçici tarım işçileri sosyal sigortadan yararlanmasına karşın, ekonomik ve sosyal koşullar açısından bu olanaktan öncelikle yararlanması gereken, tarımda gezici veya geçici olarak çalışan mevsimlik tarım işçileri sosyal sigorta kapsamına alınmamıştır (Aksoy 1969, Güven, 1988). Özel sektörde çalışan geçici tarım işçilerinin isteğe bağlı olarak sosyal güvenlik olanağından yararlanması 17.10.1983 yılında çıkarılan 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile sağlanmıştır. Tarım işçileri 1946 yılında çıkarılan 4792 sayılı Kanun ile kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu’na 17.10.1983 tarihinde kabul edilen 2925 Sayılı Kanun ile dahil edilmişlerdir (Anonim, 1983b). 2925 Sayılı Kanun ile tarım işlerinde hizmet akdiyle süresiz olarak çalışanların iş kazaları, meslek hastalıkları, diğer hastalıklar, malullük, yaşlılık ve ölüm riskine karşı -isteğe bağlı olarak- Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) tarafından sigortalanmaları esas alınmıştır (Md.1). Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) tarafından yürütülecek sigorta çalışmaları 1 Ocak 1984 tarihinde başlamıştır (Tanrıvermiş, 2006).

Türkiye’de tarımda kendi adına çalışanları kapsayan ve zorunluluk unsurunu taşıyan sosyal sigorta programlarına II. ve III. Kalkınma planlarında yer verilmiştir (Seçer, 1999). Bununla beraber, tarım sektöründe kendi adına çalışanlar ancak 01.01.1984 tarihinde çıkarılan 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Kanunu ile sosyal güvenlik kapsamına alınabilmişlerdir (Anonim, 1983c). Fakat 04.03.2006 tarih ve 5458 sayılı kanun ile tarımda kendi adına ve hesabına çalışanlardan “yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, 16 yaşından büyükler için tespit edilen asgari ücret tutarından az olduğunu beyan

eden veya belgeleyenler” kanun kapsamı dışında tutulmuştur. Böylelikle prim ödeme gücü olmayan çiftçiler sosyal sigorta kapsamı dışına çıkarılmıştır. Bu husus 31.5.2006 tarih ve 5510 sayılı kanun kapsamında, tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, asgari ücret günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler ile 65 yaşını dolduranlardan talepte bulunanların sigortalı sayılmayacakları şeklinde yeniden düzenlenmiştir (Anonim, 2006).

2012 yılı verilerine göre tarım sektöründe kendi adına çalışan ve muhtar olan 1.068.304 kişi Tarım Bağ-Kur’u kapsamında sigortalıdır (Anonim, 2014). Türkiye’de 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre mevcut 3.076.576 adet tarım işletmesi olduğu, 2012 yılı itibariyle ise Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı 2.214.537 çiftçi bulunmaktadır (Anonim, 2013). ÇKS kayıtları dikkate alındığında, çiftçilerin %48,24’ünün sosyal güvenlik kapsamında olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de tarım işletmelerinin yapısal özelliklerinin bölgeler ve iller olarak önemli farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Diğer taraftan çiftçilerin gelirleri, yaptıkları tarımsal faaliyet çeşidine göre değişmesi nedeniyle sigortalılık durumunu da etkilemektedir. Fakat bu konuda mevcut veri tabanı ve yapılmış çalışmanın olmaması nedeniyle, farklı işletme tiplerinde sosyal güvence durumu tespit edilmemiştir. Bu amaçla, bu çalışmada Konya ilinde farklı ekolojik bölge, işletme tipleri ve risk gruplarında işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumları incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem

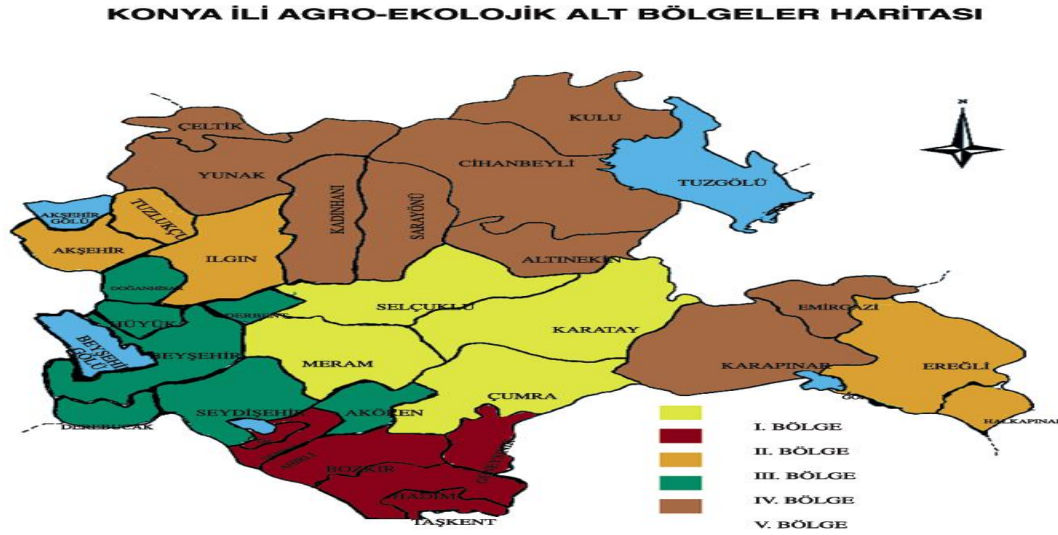
Çalışmanın ana materyalini, Konya ilinde ekolojik bölgelere göre arazi kriteri baz alınarak tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre hesaplanan 396 adet tarım işletmesi yöneticisi ile yapılan anketler sonucunda elde edilen veriler oluşturmuştur. Ayrıca konu ile ilgili yapılmış araştırma, inceleme ve ilgili istatistiklerden de yararlanılmıştır. Araştırma verileri 2012-2013 üretim dönemine aittir.

Konya ili geniş yüz ölçümüne sahip olup, ilde 31 ilçe bulunmaktadır. İlde faaliyet gösteren işletme sayısı 2011 yılı ÇKS kayıtlarına göre 107.633’dür. Konya ilinin yüz ölçümünün geniş olması nedeniyle, ilin sosyo-ekonomik yapı, iklim, toprak yapısı ve coğrafi yapısı ilçeler itibariyle farklılık arz etmektedir. Bu nedenle Konya İli Tarım Master Plan çalışmasında söz konusu özellikler dikkate alınarak il 5 farklı ekolojik bölgeye ayrılmıştır (Şekil 1). Bu bölgelerdeki ilçeler ve bazı özellikleri Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Konya İli Agro-Ekolojik Bölgeleri

Bölgeler	Bölgelerdeki İlçeler	Alan (ha)	Oran (%)	Yıllık Yağış (mm)
I. Bölge	Çumra, Karatay, Meram, Selçuklu	704,649	16.9	< 400
II. Bölge	Akören, Ahırlı, Bozkır, Güneysınır, Hadim, Taşkent, Yalılıyük	525,234	12.6	>400
III. Bölge	Akşehir, Ereğli, Halkapınar, Ilgın, Tuzlukçu	597,982	14.3	>400
IV. Bölge	Beyşehir, Derbent, Derebucak, Doğanhisar, Hüyük, Seydişehir	589,385	14.2	<400
V. Bölge	Altınekin, Cihanbeyli, Çeltik, Emirgazi, Kadınhanı, Karapınar, Kulu, Sarayönü, Yunak	1,752,150	42.0	<400
Toplam 31 İlçe		4,169,400	100.0	

Kaynak:Anonim, 2004.

Şekil 1. Konya İli Ekolojik Bölgeleri (Anonim, 2004)

Ekolojik bölgeler itibariyle çiftçilerin sosyal güvenlik durumlarını incelemek için, her bölgede işletmeleri temsil edecek örnek işletme sayısı arazi kriterine göre tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre hesaplanmıştır. Buna göre 1. Bölgede 72, 2. Bölgede 85, 3. Bölgede 72, 4. Bölgede 87 ve 5. Bölgede 80 adet olmak üzere toplam 396 adet anket yapılmıştır.

Ekolojik bölgeler itibariyle farklı işletme tiplerinde işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumunu ortaya koymak için anket yapılan işletmelerin işletme tipleri, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (ÇMVA) sistemine göre belirlenmiştir. İşletme tiplerinin belirlenmesinde işletmelerin toplam gayrisafi üretim değerleri esas alınmıştır. Bir faaliyetin gayrisafi üretim değeri, işletmenin

toplam üretim değerinde 2/3'ü ve üzeri bir paya sahip ise işletme o faaliyet ile ilgili ihtisaslaşmış işletme olarak tanımlanmaktadır. ÇMVA sistemine göre işletme tipolojisi; 9 genel, 17 temel işletme tipini tanımlar ve ayrıca bu 17 temel tip 50 özel tipe ayrılır. Böylece işletme tipolojisi, birlikte bulunabilecek birçok farklı işletme tipini içine alacak şekilde yeterince kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada, işletmelerin 9 genel işletme tip sınıflandırması dikkate alınmıştır. ÇMVA sisteminde işletmelerin 9 adet genel işletme tipleri (Rehber ve ark., 2002; Anonim, 2013);

- Uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği (UTÜY)
- Uzmanlaşmış bahçecilik (sebze ve çiçek) (UB)

- Uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği (UUÖBY)
- Uzmanlaşmış otlayan hayvan yetiştiriciliği (büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar) (UOHY)
- Uzmanlaşmış tek mideli hayvan yetiştiriciliği (kanatlı hayvanlar ve tavşan) (UTMHY)
- Karışık bitkisel ürün yetiştiriciliği (KBÜY)
- Karışık hayvan yetiştiriciliği (KHY)
- Karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği (KBÜHY)
- Sınıflandırılmayan işletmeler olarak belirlenmiştir.

İşletme tipleri itibariyle işletme yöneticilerinin genel olarak hangi sosyal güvenlik sistemine dahil oldukları incelenmiş ve işletme tipleri itibariyle farklılık olup olmadığı analiz edilmiştir.

İncelenen işletmelerde işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumları, işletme yöneticilerinin risk algılarına göre de incelenmiştir. Çiftçilerin sosyal güvenlik sistemlerine dahil olup olmamasında yasal zorunluluk yanında, üreticilerin yaşamsal ve işletme faaliyetleri alanında ortaya çıkacak risk ve belirsizliklere yönelik algı ve yaklaşımları da etkili olmaktadır. Araştırma alanında farklı risk algısı olan işletme yöneticilerinin sosyal güvenliklerine kayıtlılık durumunu belirlemek amacıyla işletme yöneticileri risk sevenler (RSV) ve risk sevmeyenler (RSM) diye iki gruba ayrılmıştır. Anket uygulanan çiftçilerin riske karşı tutumları ve hangi grupta yer aldıkları referans kumarı ve tercih ölçeği metotları yardımıyla belirlenmiştir (Holloway, 1979; Ceyhan ve ark., 1997).

İncelenen işletmelerde işletme tipleri ve işletme yöneticilerinin risk algılarına göre sahip oldukları arazi miktarı ile tarımsal gelir durumu ve sosyal güvenlikle ilişkisini ortaya koymak için işletme yöneticilerinin işletme arazisi ile tarımsal gelirleri hesaplanmıştır. İşletme arazisi işletilen mülk, kira ve ortağa tutulan arazi miktarının toplamından oluşmuştur. Tarımsal gelir (TG) ise; "TG=SH-(Borç Faizleri+ Arazi Kirası)-Aile İşgücü Ücreti" formülüne göre hesaplanmıştır. İşletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumları ise anket sonuçlarına göre mutlak ve oransal değerlerle hesaplanarak, çizelge şeklinde verilerek yorumlanmıştır.

Araştırma Bulguları

Konya ilinde farklı ekolojik bölgeler itibariyle incelenen işletmelerde çiftçilerin sosyal güvenlik durumları ile arazi varlıkları ve yaptıkları tarımsal faaliyet sonucu elde ettikleri tarımsal gelir düzeyi belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, bölgeler

ve tüm işletmeler ortalaması olarak ortaya konulmuştur.

Konya ili 1. Bölgede işletme tipleri itibariyle işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumları Çizelge 2'de verilmiştir. Çizelge 2'den de görüldüğü gibi 1. Bölgede dört işletme tipi olduğu tespit edilmiştir. Tüm işletme tiplerinde işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik kapsamında oldukları ve yeşil kartlı işletme yöneticisi olmadığı belirlenmiştir. 1. Bölgede işletmeler ortalaması olarak işletme yöneticilerinin %68,11'i Tarım Bağ-Kur'u, %16,28'i SSK, %8,89'u Esnaf Bağ-Kur'u ve %6,72'si ise emekli sandığına kayıtlı oldukları belirlenmiştir. 1. Bölgede Tarım Bağ-Kur'una kayıtlı çiftçi sayısı en yüksek uzmanlaşmış otlayan hayvan yetiştiriciliği ve karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği yapan işletme tiplerinde bulunmaktadır. 1. Bölgede risk sevmeyen işletmeler grubunda Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı yüksek düzeydedir.

1. Bölgede, işletme tipleri itibariyle işletme başına düşen arazi varlığı uzmanlaşmış otlayan hayvan yetiştiriciliği (büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık) işletme tipi hariç, 156,90 dekar ile 230,05 dekar arasında değişmekte ve işletmeler ortalaması olarak ise 204,13 dekadır. Hayvancılık işletmelerinde ise işletme başına düşen ortalama arazi varlığı 32,75 dekadır. İncelenen işletme tiplerinde işletme başına düşen tarımsal gelir işletme tipleri itibariyle 11.446,00 TL ile 25.465,00 TL arasında değişmekte ve işletmeler ortalamasında ise 18.892,20 TL'dir. 1. Bölgede işletme başına düşen ortalama arazi varlığının (204,13 da) yüksek olması ve işletme başına düşen arazinin az olduğu (32,75 da) işletme tipinde ise büyük ve küçükbaş hayvancılığa yer verilmesi nedeni ile de tarımsal gelirin yüksek olması, işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik kuruluşlarına olan kayıtlılıklarını olumlu yönde etkilemiştir.

2. Bölgede beş işletme tipi olduğu tespit edilmiştir. İşletme tipleri itibariyle sosyal güvenlik durumu farklılık arz etmektedir. Örneğin Esnaf Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı uzmanlaşmış otlayan hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde, SSK'na kayıtlılık oranı karışık bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerde ve Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı ise uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiren işletmelerde yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. 2. Bölgede işletmeler ortalaması olarak işletme yöneticilerinin %43,92'si Tarım Bağ-Kur'u, %34,09'u SSK, %10,67'si Esnaf Bağ-Kur'u ve %5,26'sı ise emekli sandığına kayıtlıdır. 2. Bölgede risk sevmeyenlerin Tarım Bağ-Kur'u ve SSK'a kayıtlılık oranı risk sevenlere göre daha yüksek düzeydedir. 2. Bölgede herhangi bir sigorta sistemi kapsamında olmayıp yeşil kartlı işletme yöneticisi oranı ise % 5,98 düzeyindedir (Çizelge 1).

Çizelge 2. İncelenen işletmelerde işletme Yöneticilerinin Sosyal Güvenlik Durumu (%)

Bölge	Tipoloji Grubu	İşletme Yöneticilerinin Sosyal Güvencesi (%)					Toplam	Arazi Varlığı (Da)	Tarımsal Gelir
		Tarım Bağ-Kur'u	Esnaf Bağ-Kur'u	SSK	Emekli Sandığı	Yeşil Kart			
1. Bölge	UTÜY	72,89	9,84	8,44	8,83	0,00	100,00	215,10	16.964,47
	UOHY	50,00	0,00	50,00	0,00	0,00	100,00	32,75	25.465,00
	KBÜ-HY	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	156,90	11.446,00
	UB	30,00	10,00	60,00	0,00	0,00	100,00	202,80	18.156,30
	RSM	73,47	9,39	13,27	3,88	0,00	100,00	164,34	16.709,15
	RSV	64,63	8,57	18,24	8,57	0,00	100,00	230,05	19.871,42
	Bölge Ortalama	68,11	8,89	16,28	6,72	0,00	100,00	204,13	18.892,20
2. Bölge	UTÜY	51,22	9,97	31,29	1,27	6,26	100,00	174,96	13.300,16
	UOHY	0,00	66,67	33,33	0,00	0,00	100,00	50,00	5.243,07
	KBÜ-HY	41,88	0,00	58,12	0,00	0,00	100,00	132,73	17.313,89
	UUÖBY	35,83	6,94	31,39	16,39	9,44	100,00	41,00	15.203,52
	KBÜY	50,00	50,00	0,00	0,00	0,00	100,00	142,50	14.949,83
	RSM	48,95	3,66	38,14	3,71	5,54	100,00	116,64	14.539,11
	RSV	40,93	14,96	31,69	6,17	6,25	100,00	133,23	15.225,45
Bölge Ortalama	43,92	10,76	34,09	5,26	5,98	100,00	127,06	16.088,20	
3. Bölge	UTÜY	71,26	6,93	20,62	1,19	0,00	100,00	152,21	12.669,23
	UOHY	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	100,00	25,00	27.586,67
	KBÜ-HY	33,33	0,00	33,33	33,33	0,00	100,00	81,67	12.950,67
	UUÖBY	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	100,00	14,67	4.900,00
	UB	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	100,00	200,00	18.053,11
	RSM	49,02	3,92	41,18	5,88	0,00	100,00	121,85	14.330,32
	RSV	68,19	6,65	23,47	1,69	0,00	100,00	146,97	13.530,77
Bölge Ortalama	64,73	6,16	26,67	2,45	0,00	100,00	142,44	13.513,63	
4. Bölge	UTÜY	32,32	5,18	50,71	6,61	5,18	100,00	90,50	18.835,74
	UOHY	0,00	0,00	66,67	33,33	0,00	100,00	72,50	10.508,57
	KBÜ-HY	45,30	12,09	39,54	0,00	3,07	100,00	82,47	21.459,86
	UUÖBY	88,57	5,71	0,00	5,71	0,00	100,00	14,43	15.552,73
	KBÜY	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	100,00	72,00	26.850,00
	RSM	33,33	5,00	50,00	8,33	3,33	100,00	74,17	23.759,23
	RSV	32,77	6,72	48,74	5,88	5,88	100,00	84,75	19.740,73
Bölge Ortalama	32,94	6,21	49,12	6,61	5,12	100,00	81,59	16.542,08	
5. Bölge	UTÜY	63,49	7,85	26,19	2,12	0,35	100,00	189,13	25.992,22
	SM	52,38	15,87	20,63	9,52	1,59	100,00	148,14	23.693,89
	SV	66,67	5,56	27,78	0,00	0,00	100,00	200,84	26.156,79
Bölge Ortalama	63,49	7,85	26,19	2,12	0,35	100,00	189,13	25.992,22	
İşletmeler Ortalaması	UTÜY	59,15	7,84	27,16	3,83	2,01	100,00	165,42	16.771,68
	UOHY	10,00	23,33	63,33	3,33	0,00	100,00	53,05	12.857,92
	KBÜ-HY	50,56	6,05	39,22	2,63	1,54	100,00	106,75	17.141,45
	UUÖBY	43,53	6,08	30,98	12,75	6,67	100,00	33,21	11.536,31
	UB	13,64	4,55	81,82	0,00	0,00	100,00	182,64	15.327,27
	KBÜY	33,33	33,33	33,33	0,00	0,00	100,00	119,00	14.096,67
	RSM	49,22	6,45	36,01	5,71	2,60	100,00	120,30	14.761,71
	RSV	56,42	8,65	29,07	3,76	2,10	100,00	156,43	16.800,84
Genel Ortalama	54,30	8,01	31,12	4,33	2,25	100,00	145,78	16.199,88	

2. Bölgede işletme tipleri itibariyle arazi varlığı 50,00 dekar ile 174,96 dekar arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 127,06 dekar. Tarımsal gelir ise 5.243,07 TL ile 17.313,89 TL arasında değişmekte, işletmeler ortalaması olarak ise 16.088,20 TL'dir. İşletme tiplerinde en yüksek tarımsal gelir karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletme tipinde elde edilmiştir. 2. Bölgede işletme tiplerinde elde edilen tarımsal gelir ile Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık arasında doğrusal bir ilişki olmadığı görülmektedir.

3. Bölgede beş işletme tipi olduğu tespit edilmiştir. 3.Bölgede işletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumları işletme tipleri itibariyle farklılık arz etmektedir. Bu bölgede hayvansal üretim, sebzeçilik ve meyvecilik yapan işletme yöneticilerinin tamamı SSK'a kayıtlı oldukları belirlenmiştir. Tarla ürünleri üreten işletmelerde ise Tarım Bağ-Kur'una kayıt oranının ise yüksek olduğu görülmektedir. 3. Bölgede işletmeler ortalaması olarak işletme yöneticilerinin %64,73'ü Tarım Bağ-Kur'u, %26,67'si SSK, %6,16'sı Esnaf Bağ-Kur'u ve %2,45'i ise Emekli Sandığına kayıtlıdır. 3. Bölgede risk seven işletme yöneticilerinin Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı daha yüksek düzeydedir. 3. Bölgede yeşil kartlı işletme yöneticisi oranı %2,45 düzeyindedir. 3.Bölgede işletme tipleri itibariyle tarımsal geliri yüksek işletme yöneticilerinin SSK'ya kayıtlı olma durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Arazi varlığı ile Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık arasında doğrusal bir ilişki olmadığı görülmektedir.

4. Bölgede beş işletme tipi olduğu tespit edilmiştir. 4.Bölgede işletme tipleri itibariyle sosyal güvenlik durumu farklılık göstermekte ve en yüksek Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı uzmanlaşmış uzun ömürlü bitki yetiştiriciliği işletme tipinde olduğu belirlenmiştir. SSK'ya kayıt oranı ise karışık bitkisel ürün ve hayvan yetiştiriciliği işletmelerinde yüksek düzeydedir. 4.Bölgede işletmeler ortalaması olarak işletme yöneticilerinin %32,94'ü Tarım Bağ-Kur'u, %49,12'si SSK, %6,21'i Esnaf Bağ-Kur'u ve %6,61'i ise Emekli Sandığı'na kayıtlıdır. 4. Bölgede işletmeler ortalaması olarak Tarım Bağ-Kur'una kayıt oranı düşük düzeydedir. 4. Bölgede risk sevmeyenlerin Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı risk sevenlere göre daha yüksek düzeydedir. 4. Bölgede herhangi bir sigorta sistemi kapsamında olmayıp yeşil kartlı işletme yöneticisi oranı ise %5,12 düzeyindedir.

5. Bölgede bir işletme tipi olduğu tespit edilmiş olup incelenen işletmelerin tümü uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde yer almaktadır. Bu bölgede işletmeler ortalaması olarak işletme yöneticilerinin %63,49'u Tarım Bağ-Kur'u, %26,19'u SSK, %7,85'i Esnaf Bağ-Kur'u ve %2,12'si ise Emekli Sandığına kayıtlıdır. 5.

Bölgede Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı diğer sosyal güvenlik sistemlerine göre yüksek düzeydedir. 5. Bölgede risk seven işletme yöneticilerinin Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı daha yüksek düzeydedir. 5.Bölgede yeşil kartlı işletme yöneticisi oranı ise %0,35 düzeyindedir.

Araştırma alanında, tüm bölgelerde işletmeler ortalaması olarak işletme yöneticilerinin sosyal güvence durumu incelendiğinde; işletme tipleri itibariyle işletme yöneticilerinin %54,30'u Tarım Bağ-Kur'u, %31,12'si SSK, %8,01'i Esnaf Bağ-Kur'u ve %4,33'ü ise Emekli Sandığına kayıtlıdır. Genel olarak işletmeler ortalamasında işletme tipleri itibariyle Tarım Bağ-Kur'una kayıtlı çiftçi sayısı oranı %59,15 ile en yüksek uzmanlaşmış tarla ürünleri yetiştiriciliği işletme tipinde bulunmaktadır. İşletmeler ortalamasında risk seven işletme yöneticilerinin Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı daha yüksek düzeydedir. İncelenen işletmelerde genel olarak yeşil kartlı işletme yöneticisi oranı ise %2,25 düzeyindedir.

Tartışma ve Sonuç

Tarım sektörünün genel olarak açık alanda doğal koşullara bağlı olarak yürütülmesi nedeniyle, tarım sektöründe gerek işletme faaliyetlerini ve gerekse işletmede çalışanların yaşam koşullarını etkileyen risk ve belirsizliklerin olma olasılığı diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de olası risk ve belirsizlikleri önlemek için alınan önlemlerden biri de gerek işletmede yer verilen faaliyetlerin ve gerekse de işletme yöneticisi ve çalışanların sigortalanmasıdır. Türkiye'de tarım sektöründe işletmelerin küçük ölçekli olması ve buna bağlı olarak gelir düşüklüğü, üreticilerin bu konuda bilgi eksikliği ve alışkanlıklarının olmaması, son yıllara kadar tarım sektörüne yönelik sigorta sistemlerinin geliştirilememesi gibi nedenlerden dolayı üreticiler sigorta yapmama eğiliminde olmuşturlar. 1984 yılında tarımda kendi nam ve hesabına çalışanlar zorunlu olarak sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmıştır. Fakat uzun bir dönem çiftçilerin büyük çoğunluğu değişik soyo-ekonomik nedenlerle sosyal güvenlik sistemine kayıt olmamışlar ve olanlarında önemli bir kısmı prim ödeme sıkıntısı yaşamıştır (Karacan, 1991; Artukoğlu, 1998; Özçelik vd., 1998; Gülçubuk vd., 2005; Tanrıvermiş, 2006; Karadeniz, 2006). 2012 yılı itibariyle kendi adına çalışan çiftçi ve muhtarlardan 1.056.852 kişi Tarım Bağ-Kur'una kayıtlı aktif sigortalıdır. Türkiye'de 2001 tarım sayımı sonuçlarına göre değişik düzeyde arazisi olan 3.022.127 adet tarım işletmesi bulunmaktadır. 2012 yılı itibariyle Çiftlik Kayıt Sistemine kayıtlı çiftçi sayısı ise 2.214.537 adettir (Anonim, 2013). Çiftlik Kayıt Sistemine Kayıtlı çiftçiler dikkate

alındığında çiftçilerin % 51,76'sının Tarım Bağ-Kur'una kayıtlı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Fakat bu çiftçilerin ne kadarının yeterli gelir elde edip, edemediğine yönelik veri olmadığından, sigorta yaptırması gerekenlerin ne kadarının sigorta yaptırıp yaptırmadıkları kesin olarak tespit edilememektedir. Düşük gelirli ve sosyal güvencesi olmayan üreticilerin sağlık giderleri 1992 yılında çıkarılan 3816 sayılı kanun ile devlet tarafından karşılanmaya devam etmektedir.

Kırsal kesimde yaşayan ve tarımla uğraşan çiftçilerin gelirleri büyük oranda sahip oldukları arazi ve hayvan varlığına bağlı olmaktadır. Diğer taraftan sahip olunan arazinin bulunduğu bölgenin iklim ve toprak koşullarının yetiştirilecek ürün ve ürünlerin verimlerine etkisi nedeniyle çiftçilerin geliri bu koşullardan da etkilenmektedir. Bu nedenle, Konya ilinde çiftçilerin sosyal güvenlik durumları, Konya ilinin farklı ekolojik bölgeleri ve farklı işletme tipleri itibariyle incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ekolojik bölgelerde işletmeler ortalaması olarak çiftçilerin sosyal güvenlik sistemlerine kayıtlılık durumları farklılık arz etmektedir. 1. Bölge, 3.Bölge ve 5. Bölgede bulunan çiftçilerin Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranları birbirine yakın iken, 4. ve 2. Bölgede bu oranların düşük olduğu tespit edilmiştir. Fakat her bölgede işletme tipleri itibariyle de çiftçilerin sosyal güvenlik sistemlerine kayıtlılık durumu önemli düzeyde farklılık arz etmektedir. Çiftçilerin sosyal güvenlik durumlarında ortaya çıkan bu farklılıkta sahip olunan arazi ve tarımsal gelirin etkisinin belirgin bir şekilde etkili olmadığı gözlenmiştir. Örneğin 3. Bölgede ortalama işletme başına tarımsal gelir 13.513,63 TL iken Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı %64,73'dür. 4. Bölgede ortalama işletme başına tarımsal 16.542,08 TL iken Tarım Bağ-Kur'una kayıtlılık oranı % 32,94'dür. Benzer durum farklı ekolojik bölgelerde farklı işletme tiplerinde yer alan çiftçiler içinde tespit edilmiştir. Fakat 1. Bölge hariç diğer bölgelerde hayvancılık yapan çiftçilerin genel olarak SSK'a kayıtlı oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar çiftçilerin sosyal güvenlik sistemi tercihlerini veya sosyal güvenlik sistemlerine kayıt olma ve prim ödeme durumlarını etkileyen diğer sosyo-ekonomik koşullar açısından da incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Aksoy, S., 1969. Tarımda İş Hukuku, Türk Zirai Ekonomi Derneği Yayınları No: 1, Ankara.
- Anonim, 1977. Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında 2090 Sayılı Kanun. T.C. Resmi Gazete, Tarih;05.07.1977, Sayı:15987, Ankara.
- Anonim, 1976. 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına

Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun. Resmi Gazete, Tarih: 10.07.1976, Sayı:15642, Ankara.

- Anonim, 1983a. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. Resmi Gazete, Tarih:27.05.1983, Sayı:18059, Ankara.
- Anonim, 1983b. 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu. T.C. Resmi Gazete, Tarih: 17.10.1983, Sayı:
- Anonim, 1983c. 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Kanunu. T.C. Resmi Gazete, Tarih: 20.10.1983, Sayı:18197, Ankara.
- Anonim, 1986. 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. T.C. Resmi Gazete, Tarih;29.05.1986, Sayı:19134, Ankara.
- Anonim, 1992. Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında 3816 Sayılı Kanun. T.C. Resmi Gazete, Tarih;03.07.1992, Sayı:21273, Ankara.
- Anonim 2004. Konya Tarım Master Planı. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Konya Tarım İl Müdürlüğü, Konya.
- Anonim, 2005. 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu. T.C. Resmi Gazete, Tarih: 21.06.2005, Sayı:25852, Ankara.
- Anonim, 2006. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. T.C. Resmi Gazete, Tarih:16.06.2006, Sayı:26200, Ankara.
- Anonim, 2013. Tarım İstatistikleri. www.tuik.gov.tr.
- Anonim, 2014. İstatistikler. www.sgk.gov.tr Erişim Tarihi:16.07.2014.
- Anonymous, 1998. ILO; Social Security Principles. International Training Center of The ILO, Turin, Italy, s.28.
- Anonymous, 2003. Social Protection of the Self-employed Social Protection Schemes for Self-employed Farmers, Craftsmen and Tradesmen in the Member States of the EU and of the EFTA 1st January 2003. www.europa.eu.int.
- Artukoğlu, M., M. 1998. Türkiye'de Çiftçilerin Sosyal Güvenliği Sorunlar ve Çözüm Yaklaşımları; Menemen İlçesi Örneği. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, Ankara.
- Ceyhan, V., Cinemre, H.A., Demiryürek, K., 1997. Samsun İli Terme İlçesinde Çiftçilerin Risk Davranışlarının Belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Araştırma Serisi No:3, Samsun.

- Ceylan, İ. C. ve Çelik, H. 1995. Tarım Kesiminde Sosyal Güvenlik. Türkiye Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kongresi 9-13 Ocak 1995, Ankara.
- Çubuk, A., 1983. Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik, Gazi Üniversitesi Yayınları No:21, Ankara.
- Gülçubuk, B., Şengül, H., Aluftekin, N., Kızılaslan, N. Ve Kılıç, M. 2005. Tarımda İstihdam, Sosyal Güvenlik Uygulamaları ve Kırsal Yoksulluk. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI, Teknik Kongresi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 3-7 Ocak 2005, Cilt:2, s.1173-1196, Ankara.
- Güven, E., 1988. Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Önlemleri ve Bazı Düşünceler, Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., Dergisi, Cilt:VI, Sayı:2, Eskişehir.
- Holloway, C., 1979. Decision Making Under Uncertainty: Models and Choices. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Karacan, A.R., 1991. Tarım Kesiminde Geçici İşçilerin Çalışma Koşulları Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma. Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Karadeniz, O., 2006. Türkiye’de Çiftçilerin Sosyal Güvenliği ve Sosyal Güvenlik Reformunun Çiftçiler Üzerine Olası Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(4):91-127, İzmir.
- Rehber, E., Tipi, T., Aksüyek, M., 2002. AB Tarım İşletmeleri Muhasebe Veri Ağı Sistemi (FADN) ve Bunun Türkiye’de Seçilmiş Bir Alandaki Tarım İşletmelerine Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No:230, Ankara.
- Seçer, Ş., 1999. Planlı Dönemde Sosyal Güvenlik Alanındaki Gelişmeler. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(3):48-68.
- Sözer, A.N., 1997. Sosyal Devlet Uygulamaları. Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Yayın No:8, İzmir.
- Tanrıvermiş, 2006. Tarımda Sosyal Politikalar. Türkiye’de Tarım. Editör: Fahri Yavuz. T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Turhanogulları, Z., 2003. “Türkiye’de Tarımda Çalışanların Sosyal Güvenliği”, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.
- Savy, R., 1987. Tarımda ve Kırsal Kesimde Sosyal Güvenlik, Çeviren Yusuf Alper; Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayını, Yayın No:77, İstanbul.